

Lokale besturen en gelijke rechten en vrijheden voor vrouwen: geen vrijblijvend engagement

Lokale besturen hebben een belangrijke verantwoordelijkheid voor het naleven van de mensenrechten. Zo moeten en kunnen ze gelijke rechten en vrijheden voor vrouwen concreet vorm geven in hun eigen beleid. De belangrijkste verdragen en overeenkomsten hiervoor zijn: het *Verdrag tot uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen* (1979), het *Actieplatform van de Vierde Wereldvrouwenconferentie* (Peking 1995), de besluiten van de Habitat conferenties (I, II en III) met o.m. de *Nieuwe Agenda voor Stedelijke Ontwikkeling* (2016) én *Agenda 2030 voor duurzame ontwikkeling* (2015). Deze laatste bevat zowel specifieke doelstellingen voor gendergelijkheid en empowerment van vrouwen en meisjes (SDG 5) als voor stedelijke ontwikkeling (SDG 11). Gendergelijkheid is bovendien een basisbeginsel van Agenda 2030 dat in alle doelstellingen moet worden doorgetrokken.¹ Lokale besturen moeten dus op meerdere domeinen initiatieven nemen die vrouwen en meisjes empoweren om hun rechten uit te oefenen en hun vrijheden af te (kunnen) dwingen. Gelijkheid, vrijheid en niet-discriminatie zijn hiervoor belangrijke uitgangspunten.

De stad als weerspiegeling van de maatschappelijke machtsverhoudingen

Een belangrijke dimensie van duurzame stedelijke ontwikkeling heeft te maken met gelijke toegang tot de 'openbare ruimte', gelijke dienstverlening en gelijke toegang tot besluitvorming. Vrouwen en meisjes stoten hier echter op meerdere obstakels. Deze obstakels zijn terug te voeren zijn op de historische en actuele hegemonieën of overheersende machten: dominante belangen, levensstijlen, productiewijzen en hun overheersende invloeden, organisatievormen, prioriteiten, relaties en machtsverhoudingen op politiek, economisch, ideologisch, sociaal, cultureel en religieus domein.

Hegemonieën zijn tegelijk producent en product van ongelijkheid en discriminatie. Structurele ongelijkheden tussen de seksen, genderverhoudingen en genderopvattingen vormen een integraal deel van deze dynamieken. Dynamieken die veelal beperkend werken voor vrouwen, gezien hun historische en nog steeds actuele geringere status en macht. Deze structurele ongelijkheid en dynamieken kregen en krijgen nog steeds concreet vorm in onze steden en gemeenten: in hun fysieke verschijning, in de symbolen, iconen, kennis en beelden die ze delen, in de diensten die ze aanbieden of niet aanbieden, in de samenstelling van de lokale besturen en in de manier waarop besluiten worden genomen.

Wisselwerking tussen stad en macht

De mens construeert de stad en de stad construeert de mens. De openbare ruimte is geen passieve ruimte van de sociale verhoudingen, maar een expressie en bestendiging van het overwicht van welbepaalde belangengroepen. Traditioneel – en ook vandaag nog – gaat dit over een beperkte en

¹ Gender is een maatschappelijk ordeningsprincipe en omvat een geheel aan ideeën, rollen, taken, verwachtingen en normen die samengaan met mannen/mannelijkheid enerzijds en vrouwen/vrouwelijkheid anderzijds. Deze genderopvattingen gaan gepaard met waardeoordelen, waarbij vrouwen/vrouwelijkheid doorgaans lager wordt gewaardeerd, wat resulteert in een lagere (machts)status. Genderopvattingen beïnvloeden zowel individuele attitudes en gedragingen als algemeen geldende regels en gebruiken, taal en representaties in de media en politieke, culturele, religieuze, sociale en economische systemen en instellingen. Deze opvattingen variëren doorheen tijd en ruimte en worden bijgevolg voortdurend veranderd, verfijnd of bijgeschaafd, maar even goed verdedigd en geconserveerd. Ze zijn verweven met andere kenmerken (intersectionaliteit) die de positie (geprivilegieerde versus niet-geprivilegieerde positie) van vrouwen en mannen in de samenleving mee bepalen.

exclusieve groep van overwegend mannen; mannen met macht over de economische, politieke, ideologische, religieuze, culturele besluitvorming. Deze 'elite' gebruikt de macht die ze heeft om haar belangen als maatschappelijke, gemeenschappelijke waarden en prioriteiten naar voren te schuiven. Aan deze macht ontleent ze status, privileges en toegang tot geld, goederen en diensten, waaronder toegang tot betaalde en onbetaalde seks en macht over de seksuele en reproductieve rechten van vrouwen.

Doorheen de geschiedenis zien we hoe 'elites' hun overwicht op alle mogelijke manieren trachten te bevestigen, bestendigen en uit te breiden. Eén van de strategieën die ze hiertoe hanteert is de vormgeving van de stad en de inrichting van de polis² volgens haar perspectief, inzichten en prioriteiten.³ Dat verklaart bijvoorbeeld waarom iconische gebouwen en symbolen in de stad de normen van de dominante groep, macht en 'mannelijkheid' verbeelden, waarom de economische belangen van machtige groepen of individuen de inrichting en organisatie van de stad domineren, of nog, waarom in de inrichting van steden en gemeenten weinig rekening gehouden wordt met de behoeften en belangen van 'niet-machtigen' zoals armen, personen met een handicap, nieuwkomers, ouderen en vrouwen.

Doorheen de gebouwde omgeving (gebouwen, monumenten, standbeelden, symbolen, straatnamen...) wordt de associatie van het publieke domein met macht en met het 'mannelijke' een natuurlijk gegeven, een gewoon iets en een *normaliteit*: 'mannelijke' suprematie waaraan alle mannen een deel(tje) macht en privileges ontleen. Zelfs de arme man ontleent macht, status en privileges aan de 'natuurlijke' hegemonie van het 'mannelijke' en mannen in de openbare ruimte. Dit is trouwens één van de mechanismen die het patriarchaat stutten. Wie steden gelijk toegankelijk wil maken voor vrouwen moet rekening houden met deze als normaal ervaren én daardoor quasi onzichtbare dynamieken. Dynamieken die zowel in de sociale praxis⁴, de intermenselijke relaties als in de constructie (gebouwen, voorzieningen en inrichting) van de stad interfereren.

De opbouw en inrichting van onze steden beïnvloedt wat mensen denken, voelen, normaal achten en hoe mensen zich binnen deze ruimte gedragen. Dit geldt zowel voor individuele als voor collectieve gedragingen, en dus ook voor de plaats en rollen die vrouwen en mannen binnen deze ruimte innemen en opnemen. De publieke ruimte als in praktijk omgezette en in handelen uitgedrukte kennis en moraal zal op zijn beurt bepaalde denkbeelden, normen, ideologieën en de daaraan gekoppelde gedragingen ondersteunen, versterken of weren. Wat op zijn beurt weer de constructie van de openbare ruimte (stad en polis) zal beïnvloeden. Het is een illusie jezelf te zien als een zelfstandig subject of autonoom handelende persoon die eigen keuzes maakt los of vrij van de fysieke omgeving waarin men zich bevindt.

*De openbare ruimte is tegelijk product en producent van de menselijke verhoudingen en macht, die ook de ongelijke macht en status van de seksen én de in de samenleving gangbare stereotyperingen en normeringen over zogenaamde 'vrouwelijkheid' en 'mannelijkheid' reflecteert en bestendigt.*⁵

² Hier gebruikt in de betekenis van 'exclusieve en autonome gemeenschap van burgers'.

³ Het verklaart waarom sommige kennis wel of niet doordringt of geïntegreerd wordt in de samenleving. Er is kennis waar de machthebbers oren naar hebben (kennis die hun belangen dient) en kennis die de heersende klassen of groepen negeren (omdat ze aan hun belangen raakt) en die niet toegepast wordt, tenzij ze gesteund wordt door een sterke tegenmacht.

⁴ Praxis verwijst hier naar het geheel van menselijke handelingen en gedragingen die de in de samenleving of gemeenschap vigerende theorieën, ideologieën, kennis, normen en waarden... in praktijk brengen en toepassen.

⁵ Dat de materiële omgeving en het praktisch handelen de ideologie, waarden en normen in een samenleving beïnvloedt, wat op zijn beurt weer een impact heeft op de materiële omgeving, werd door meerdere filosofen

Obstakels in de toegankelijkheid van de stad vanuit genderperspectief

Publiek versus privaat domein

Eén van de opvattingen over mannen en vrouwen die nog steeds doorwerken in de publieke ruimte is de ideologie van de scheiding van het publieke en private domein. Het publieke domein wordt geassocieerd met maatschappelijke relevantie, met creëren van waarde (productie van economische, culturele, wetenschappelijke goederen, diensten en kennis) en bijgevolg met een te voeren beleid en openbare besluitvorming (politieke macht). Dit publieke domein wordt toegewezen aan 'de man'. In de openbare ruimte als de natuurlijke en exclusieve biotoop van 'de man' overheerst dan ook de 'dominant mannelijke' norm van de gemeenschap.

In dezelfde opvatting horen vrouwen thuis in de private ruimte. De vrouw behoort toe aan het huis, waar ze de verzorging van de (binnen)woning en van de kinderen, ouderen en zieken toegewezen krijgt. Vanuit een antagonistisch denken wordt het 'private' domein vervolgens geduid als niet-productief, geen of weinig waarde genererend, bijkomstig en bijgevolg niet of weinig relevant voor het openbare beleid en de publieke besluitvorming. Zo worden de behoeften en belangen van vrouwen in de openbare ruimte naar de achtergrond geschoven.

Vandaag is dit model in het officieel discours van onze samenleving afgezworen, maar het werkt nog steeds door in de inrichting van steden en gemeenten, in de samenstelling en beleidskeuzes van de lokale besturen én in de sociale praxis in de publieke ruimte.

Hoeveel gemeenten hebben een vrouwelijke burgemeester? Welke genderverhouding vigeert in de lokale besturen? Hoeveel gemeenten hebben een gelijke kansenplan voor vrouwen en mannen? Hoeveel gemeenten hebben de inrichting van hun publieke ruimte en hun dienstverlening bekeken vanuit gendergelijkheidsperspectief en er vervolgens ook naar gehandeld? Welke prioriteiten beheersen de begrotingen en de toewijzing van publieke gronden? Welk deel van het budget komt tegemoet aan specifieke behoeften en belangen van vrouwen? Vanuit welke principes worden strategische beleidskeuzes gemaakt en beleidsknopen doorgehakt? Welke ingrepen verzekeren dat vrouwen, meisjes en ouderen vrij en gelijk gebruik kunnen maken van de openbare ruimte?

De diensten, faciliteiten en infrastructuur van een stad, inrichting en bestemming van de openbare ruimte zijn belangrijke bepalende factoren voor welzijn, welbevinden en gelijkheid van alle bevolkingsgroepen. Ze hebben een belangrijke impact op de toegankelijkheid van de stad en op het welbevinden van de bewoners en gebruikers, vrouwen en mannen. Het komt helaas nog al te vaak voor dat de behoeften van vrouwen hierbij genegeerd worden. We schetsen dit aan de hand van twee voorbeelden: het ontbreken van geschikte publieke toiletten en seksuele objectivering, intimidatie en geweld op vrouwen en meisjes in de publieke ruimte.

Publieke toiletten

Naar het toilet gaan is een basisbehoefte van ieder mens. Meerdere onderzoeken hebben aangetoond dat goede voorzieningen qua publieke toiletten bijdragen tot een meer inclusieve, toegankelijke en duurzame samenleving voor iedereen. Toch voorzien de meeste steden en gemeenten nog steeds niet of nauwelijks in geschikte toiletten in de openbare ruimte, d.w.z. voor iedereen toegankelijke en nette, goed onderhouden, veilige toiletten.⁶ Uit onderzoek blijkt dat

uitgewerkt: o.m. Aristoteles, de Frankfurter Schule, Hannah Arendt en Paolo Frère. Het werd ook bevestigd door talrijke sociologische en psychologische gedragsstudies en urbanistische inzichten.

⁶ Het gaat hierbij wel degelijk om geschikte toiletten in de publieke, openbare ruimte. Het is niet omdat er toiletten aanwezig zijn in voor het publiek toegankelijke gebouwen (cafés, winkels) dat er geen openbare of publieke toiletten

vooral vrouwen, ouderen en personen met een handicap of een bepaald ziektebeeld hierdoor beperkt worden in hun bewegingsvrijheid.

Vlaanderen scoort behoorlijk ondermaats op dit punt blijkt uit een rondvraag van de Vrouwenraad uit 2017 over de voorziening van toegankelijke openbare toiletten voor vrouwen en personen met een handicap in Vlaamse steden en gemeenten. 120 gemeenten vulden hierover een vragenlijst in.⁷ Van deze 120 gemeenten antwoorden 37 gemeenten (31%) dat ze over één of meerdere voor vrouwen toegankelijk toiletten in de openbare ruimte beschikt. 39 gemeenten antwoorden dat ze geen toiletten voor vrouwen in de openbare ruimte hebben. In 31 gemeenten is er een voor vrouwen toegankelijk toilet dat 24u/24u open is. Daarnaast geven 81 gemeenten aan dat vrouwen gebruik kunnen maken van toiletten in 'openbare' gebouwen zoals het gemeentehuis, de bibliotheek of de sportzaal en antwoorden 62 gemeenten dat ze beschikken over toiletten die toegankelijk zijn voor vrouwen en personen met een handicap.

Dat is een democratisch deficit. Het belemmert vrouwen, ouderen en personen met een handicap of een bepaald ziektebeeld om vrij aanwezig te kunnen zijn in én gebruik te maken van de openbare ruimte. Het feit dat zij buitenshuis niet naar het toilet kunnen gaan of daarin ernstig beperkt worden, is een schending van hun mensenrechten en fundamentele vrijheden.

Geschikte toiletten in de publieke ruimte zijn een belangrijke factor voor de gezondheid, de mobiliteit, de toegankelijkheid van de openbare ruimte en voor de deelname aan het sociale, culturele, economische en politieke maatschappelijke leven. De functie van toiletten in de openbare ruimte is oneindig veel breder dan tegengaan van overlast door wildplassen. Ze ondersteunen ook de economische activiteiten en ontwikkeling in steden en gemeenten: de toegang tot winkels, markten, kermissen, culturele evenementen, het historische centrum... wordt erdoor versterkt.

Voldoende geschikte publieke toiletten maken de openbare ruimte toegankelijk voor iedereen en zorgen zo voor de aanwezigheid van een meer divers publiek. Dit werkt de overheersing van de openbare ruimte door bepaalde groepen tegen en draagt op die manier bij tot de sociale veiligheid en tot het veiligheidsgevoel in de publieke ruimte, wat op zijn beurt weer de aanwezigheid van nu uitgesloten groepen – veelal vrouwen, meisjes en ouderen – zal versterken.

“Indien mensen weten en zeker zijn dat ze gemakkelijk een toilet zullen vinden en ze er kunnen op rekenen dat deze toiletten open en netjes zullen zijn zullen de ‘miljoenen mensen’ die nu ontbreken in de stad uit hun huizen komen en deelnemen aan het maatschappelijk leven.” (Marion Roberts/ Clara Greed)⁸

Toiletten in de openbare ruimte mogen niet beschouwd worden als een bijkomende kost of last: ze beantwoorden aan de behoeften van alle inwoners en gebruikers (of zouden dat moeten doen) en vervullen meerdere functies in verband met het openbare en gemeenschapsleven. Publieke toiletten moeten daarom opgenomen worden in de strategische planning van steden en gemeenten, in het mobiliteitsbeleid en binnen de design overwegingen van de stedelijke en gemeentelijke ontwikkeling.⁹

meer nodig zijn. De toiletten in het openbare domein moeten voor iedereen toegankelijk zijn. Niet iedereen is of voelt zich vrij om een café binnengaan om naar het toilet te gaan, stelt Clara Greed. Zie ook voetnoot 7 en 8.

⁷ In Vlaanderen waren er op dat ogenblik 307 gemeenten. De vragenlijst werd hen per e-mail bezorgd. Na zes weken werden de gemeenten of steden die niet geantwoord hadden op de vragenlijst opnieuw aangeschreven. Het feit dat vele steden/gemeenten de vragenlijst niet beantwoorden is op zich al veelzeggend.

⁸ Marion Roberts and Clara Greed (2002), *Approaching urban design*, Routledge.

⁹ Clara Greed, professor emeritus inclusieve stadsplanning aan de universiteit van West England, Bristol, publiceerde talrijke artikels over diverse facetten van publieke toiletten waaronder Greed, C. (2006) *A strategic spatial planning*

Seksuele objectivering, intimidatie en geweld op vrouwen en meisjes in de publieke ruimte

Seksuele intimidatie en geweld op vrouwen en meisjes is alomtegenwoordig in de publieke ruimte. In de EU hebben miljoenen vrouwen er mee af te rekenen (zie FRA enquête 2015).¹⁰ Het gaat zelden om een unieke gebeurtenis. De meeste vrouwen krijgen er in de loop van hun leven meermaals mee te maken: van nafluiten, seksistische opmerkingen en gebaren tot exhibitionisme, betasten, seksuele aanranding en verkrachting.

Vooraf jonge vrouwen worden seksueel belaagd. Onderzoek in het Verenigd Koninkrijk bracht aan het licht dat 85% van de vrouwen tussen de 18 en 24 jaar in het jaar voorafgaand aan de enquête te maken had met ongewenste seksuele aandacht en 45% met ongewenst seksuele aanrakingen in de publieke ruimte. Een Zweedse studie onder universiteitsstudenten vond dan weer dat 1 op 4 vrouwelijke studenten in het voorbije jaar seksueel belaagd werd, vooral in clubs en restaurants.¹¹

Ook in België zijn geweld en seksueel geweld in de publieke ruimte een ernstig maatschappelijk probleem. In 2017 registreerde de politie op federaal niveau 37.909 gevallen van fysiek geweld, 3.837 gevallen van seksueel geweld en 26.841 gevallen van psychisch geweld in de openbare ruimte. Los daarvan registreerde de politie ook 192 groepsverkrachtingen.¹²

Al dit geweld en seksueel geweld versterkt de reeds in de gemeenschap sterk aanwezige perceptie dat de publieke ruimte geen veilige plek is voor vrouwen. Het voedt gevoelens van angst, onzekerheid en onveiligheid van vrouwen en meisjes en beperkt hun bewegings- en keuzevrijheid. Om te ontsnappen aan mogelijk gevaar van (seksueel) geweld en om contact met potentiële daders te vermijden gaan vrouwen en meisjes hun bewegingen en aanwezigheid in de publieke ruimte 'vrijwillig' beperken en aanpassen.

“Deze gevoelens van onveiligheid en onzekerheid van vrouwen zijn geen kwetsbaarheid of natuurlijk kenmerk van vrouwen, maar een integraal element van de sociaal geseksualiseerde identiteiten en genderidentiteiten van vrouwen en mannen: de angsten waarover de vrouwen getuigen zijn niet alleen het gevolg van een

approach to public toilet provision in Britain in : Bust, P. D., ed. (2006) Contemporary Ergonomics 2006: Proceedings of the International Conference on Contemporary Ergonomics (CE2006), 4-6 April 2006, Cambridge, UK. Taylor & Francis, pp. 426-430. ISBN 9780415398183; zie verder: <https://people.uwe.ac.uk/Person/ClaraGreed>

10 Bron: 'Violence against women: an EU-wide survey' (2015), onderzoek van het Europees Agentschap voor de Fundamentele Rechten (FRA). Voor het onderzoek werden 42.000 vrouwen uit de 28 EU lidstaten bevraagd over hun ervaringen met geweld en seksueel geweld in het voorbije jaar. Hieruit bleek dat in de leeftijdsgroep 18 tot 74 jarige vrouwen: 7% slachtoffer was van fysiek geweld (d.i. ca. 13 miljoen); 2% was slachtoffer van seksueel geweld (d.i. ca. 3,7 miljoen) en 5% werd verkracht (dit komt overeen met 1 vrouw op 20). Ongeveer 12% van de vrouwen geeft aan een of andere vorm van seksueel misbruik of een incident met een volwassene te hebben meegemaakt vóór de leeftijd van 15 jaar; dit komt overeenkomt met 21 miljoen vrouwen in de EU. Zie ook <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-results-glance>.

11 Helge Hoel, Maarit Vartia, *Bullying and sexual harassment at the workplace, in public spaces, and political life in the EU*, PE 604.949, Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, European Union, 2018. Een Nederlandstalige inleiding tot dit onderzoek vind je in *Nieuws uit Europa*, 2de trimester 2018 van de Vrouwenraad.

12 Daarnaast werden ook 2.685 diefstallen met gewapend geweld en 12.605 diefstallen zonder gewapend geweld geregistreerd. Bron: criminaliteitsstatistieken van de federale politie, jaarrapporten op nationaal niveau; <http://www.stat.policefederale.be/criminaliteitsstatistieken/rapporten/>. Hierin is criminaliteit in de openbare ruimte apart opgenomen, opgedeeld in: openbaar vervoer, openbare weg, andere openbare plaats en publiek toegankelijke plaats. Op de website vind je onder 'definitie criminele figuren' de omschrijving van wat onder de misdrijven moet worden verstaan. Groepsverkrachting is niet opgenomen onder misdrijven in de openbare ruimte, maar staat genoteerd onder 'Andere'. De statistieken zijn niet opgesplitst naar sekse.

*internalisering van deze beelden, maar verbonden met dagelijkse ervaringen in de publieke ruimte.*¹³

Vermijdingsgedrag is een veel gehanteerde ‘coping strategie’¹⁴ van vrouwen en meisjes. Van de deelnemers aan de FRA enquête gaf 53% aan dat ze uit angst voor fysiek of seksueel geweld (soms) bepaalde situaties of plaatsen vermijden: 14 % vermeed om alleen de woning te verlaten; 37% vermeed bepaalde straten of bepaalde gebieden en 40% vermeed plaatsen waar geen andere mensen aanwezig zijn.

Een andere coping strategie is de internalisering en normalisering van seksuele pesterijen en seksueel objectiverend gedrag tot ‘iets wat er bij hoort’.¹⁵ Hierdoor gaan slachtoffers uiterlijk niet (meer) afwijzend reageren en worden deze misdrijven niet gerapporteerd. Bovendien krijgen daders geen zichtbaar signaal dat hun gedrag misplaatst en (moreel) verwerpelijk is. Ze komen er bijgevolg vrij mee weg, waardoor de kans op herhaling van dit gedrag toeneemt.

Angst, onveiligheidsgevoelens en vermijdingsgedrag van vrouwen in relatie tot de publieke ruimte zijn gebaseerd op kennis, ervaring en op indrukken als gevolg van socialisatie- en internaliseringsprocessen in een gemeenschap. Vrouwen voelen zich hierdoor meer dan mannen onzeker en onveilig in de publieke ruimte.¹⁶ Sommige mannen ontlenen hieraan dan weer het gevoel dat ze heer en meester zijn in de publieke ruimte en dat ze vrouwen en meisjes naar eigen goddunken kunnen bejegenen. In dit proces zijn meerdere invloeden werkzaam.

Onderzoek naar daders leert dat het meestal gaat om mannen die zich identificeren met een hypermasculiene en patriarchale cultuur, dat ze bewust optreden en met gerichte bedoelingen handelen. Misogynie lijkt de belangrijkste motiverende factor te zijn, in combinatie met machtsmisbruik en een soort gevoel van ‘recht hebben op’. Met seks en seksuele lust heeft hun gedrag weinig te maken.¹⁷ Intimiderend en seksueel objectiverend gedrag van mannen in de publieke ruimte is net als vermijdingsgedrag van vrouwen het resultaat van socialisatie en internalisering.

Hier komt ook de geconstrueerde omgeving opnieuw in beeld: kenmerken van de publieke ruimte die het onveiligheidsgevoel, maar ook seksuele intimidatie en geweld faciliteren. Factoren zoals zwerfvuil, verloederde panden, desolate wijken, duisternis, afgeslotenheid en verlatenheid geven de indruk dat deze gebieden onttrokken zijn aan het gezag en het oog en oor van het publiek, dat de kans op tussenkomst door derden geringer is en dat daders hun identiteit gemakkelijker verborgen kunnen houden. Deze omgevingsfactoren zijn echter geen uitlokkende maar slechts faciliterende

13 Marylène Lieber, citaat in Gaëlle Gillot et Andrea Martinez, *Dynamiques spatiales et de genre des ouvrières marocaines du textile : un territoire en archipel*, in Les Cahiers du CEDREF, Le tournant spatiale dans les études genre 2014 ; (vrije vertaling).

14 Coping is het geheel van cognitieve en gedragsmatige aanpassingen om interne en/of externe problemen, stress, eisen en conflicten te overwinnen, te verminderen of draaglijk te maken.

15 Internalisering is het proces waarbij mensen zich door socialisatie bepaalde sociale regels eigen maken, zodat deze regels na verloop van tijd niet langer worden beschouwd als van buitenaf opgelegd, maar als iets dat men zelf heeft gekozen. Binnen de psychologie is internalisering een antwoord op de vraag waarop mensen bepaalde misbehandelingen blijven aanvaarden. Binnen de sociologie is internalisering een antwoord op de vraag, waarom mensen zich conformeren aan de verwachtingen en (beperkende) regels en rollen die de gemeenschap of een andere entiteit hen oplegt.

16 Zie o.m. Marylène Lieber, *Le sentiment d’insécurité au prisme du genre. Repenser la vulnérabilité des femmes dans les espaces publics*, 2011, op de website métro politiques.eu.

17 Helge Hoel, Maarit Vartia, *Bullying and sexual harassment at the workplace, in public spaces, and political life in the EU*, PE 604.949, Policy Department for Citizens’ Rights and Constitutional Affairs, European Union, 2018

factoren. Dezelfde motieven keren terug in de belaging van vrouwen midden in de mensenmenigte.¹⁸ Seksuele intimidatie en belaging is bovenal echter een kwestie van intermenselijke relaties en van de genderopvattingen van dader over mannen en ‘mannelijkheid’ en vrouwen en ‘vrouwelijkheid’ en hun plaats en rol in de samenleving.

Opvattingen die getuigen van minachting en minder-achting voor vrouwen worden ook impliciet bevestigd door gendermarkeringen in de openbare ruimte, die de ongelijke status en macht van vrouwen en mannen reproduceren. Het feit dat straten en pleinen overwegend naar mannen vernoemd zijn, bijvoorbeeld, of dat publieke standbeelden hoofdzakelijk mannelijke helden, krijgers en voorname burgers met naam en toenaam portretteren. Standbeelden van vrouwen daarentegen ontbreken grotendeels en ze zijn vaak beperkt zijn tot erotisch getinte allegorische of mythische figuren. Beelden en boodschappen die herhaald worden in de alom aanwezige reclame met affiches van hyper masculiene mannen en geseksualiseerde foto’s van vrouwen, vaak in combinatie met clichés over de rollen en status van vrouwen en mannen in de samenleving. Dit bevestigt sommige mannen en vrouwen in hun opvattingen dat vrouwen minderwaardig en ondergeschikte lustobjecten zijn.¹⁹ Een opvatting die nog versterkt wordt door de aanwezigheid en inrichting – soms zelfs met medewerking van lokale besturen – van zogenaamde rosse buurten en prostitutie uitgangswijken waar ‘vrouwenlijven’ tegen betaling verkocht, gekocht, begluurd en verkracht kunnen worden.

“..pornografie en advertenties die vrouwen behandelen als seksobjecten of lustobjecten ... herhaalde blootstelling aan geseksualiseerde beelden van vrouwen in de stad zijn voor sommige mannen een voedingsbodem voor houdingen en gedragingen tegenover vrouwen, die vrouwen en meisjes te reduceren tot seksuele objecten.”²⁰

Intimiderend en seksueel objectiverend en gewelddadig gedrag van mannen heeft een enorme beperkende impact op de bewegingsvrijheid en de ‘keuzes’ of keuzevrijheid van vrouwen en meisjes om hun rechten en plaats in de openbare ruimte op te eisen. Meer en meer lokale overheden erkennen dat dit gedrag niet getolereerd kan worden en ondernemen actie. Zo ontwikkelde de stad Brussel een app waarmee vrouwen seksisme kunnen melden en schrijven meerdere steden (Brussel, Machelen, Sint-Niklaas, Vilvoorde...) GAS boetes uit om seksisme te bestrijden.

De toegankelijke stad: méér dan infrastructuur

De publieke ruimte moet voor iedereen veilig en toegankelijk zijn. Ingrepen in de infrastructuur zoals verlichting aanbrengen, geschikte toiletten voor vrouwen voorzien, obstakels die het zicht belemmeren wegnemen, verloedering en zwerfvuil aanpakken, voor iedereen toegankelijke evenementen organiseren, verbeteringen aan de frequentie, route en snelheid van publiek transport kunnen hierbij helpen. Maar daarmee is de zaak niet opgelost: beleid moet toch vooral gericht zijn op de menselijke verhoudingen, en met name, de promotie van meer gelijkheid en gendergelijkheid voor vrouwen en mannen en het bestrijden van alle vormen van discriminatie van vrouwen.

¹⁸ In de menigte exploiteren daders de mogelijke ambiguïteit die kan ontstaan als gevolg van het feit dat mensen dicht bij elkaar staan (‘toevallige’ aanrakingen, lichaamscontact of -druk) en kunnen ze zich ‘verschuilen’ en opgaan in de anonimiteit van de massa.

¹⁹ Zie hierover o.m. Kimberly Fairchild and Laura A. Rudman, *Everyday stranger Harassment and Women’s Objectification*, in: *Social Justice Research*, Springer online, 2008.

²⁰ Kimberly Fairchild and Laura A. Rudman, *Everyday Stranger Harassment and Women’s Objectification*, in *Soc. Just. Res* (2008), 338-357, Springer online.

Lokale besturen spelen hierin de belangrijke rol om via een aangehouden beleid voor gendergelijkheid én steun voor specifieke projecten, de stad voor vrouwen en meisjes gelijk(er) toegankelijk maken. De internationale engagementen voor vrouwenrechten en duurzame ontwikkeling vormen hiertoe een inspiratiebron, evenals de aanbevelingen van de Vrouwenraad , evenals de aanbevelingen van de Vrouwenraad *'10 punten voor een goed lokaal gelijke-kansenbeleid V/M* .

Magda De Meyer en Maggi Poppe, Nederlandstalige Vrouwenraad.

Geraadpleegde literatuur

Ash Amin, Collective culture and urban public space, web document Public Space, Centre de Cultura Contemporàna de Barcelona, 2006/2009.

Chaumont Laura en Zeilinger Irene, Openbare ruimte, gender en onveiligheidsgevoel, brochure, Garance, 2012

Davidson M. Meghan, Gervais Sarah J., Sherd Lindsey W., The Ripple Effects of Stranger Harassment on Objectification of the Self and Others, in: *Psychology of Women Quarterly, Sage Journals, 2016*.

Direnberger Lucia et Schmoll Camille, Ce que le genre fait à l'espace... et inversement, in: *Les Cahiers du CEDREF, Le tournant spatiale dans les études genre, 21, Centre d'enseignement, d'études et de recherches pour les études féministes, 2014*.

Fairchild Kimberly and Rudman Laura A., Everyday Stranger Harassment and Women's Objectification, in: *Social Justice Research, Springer online, 2008*.

FRA, Fundamental Rights Agency Europe, Violence against women EU wide survey, report FRA Europe, 2014.

Federale Politie, criminaliteitsstatistieken/rapporten/federaal, 2017.

Gillot Gaëlle et Martinez Andrea, Dynamiques spatiales et de genre des ouvrières marocaines du textile: un territoire en archipel, in: *Les Cahiers du CEDREF, Le tournant spatiale dans les études genre, 21, Centre d'enseignement, d'études et de recherches pour les études féministes, 2014*.

Greed Clara, The Need for a Strategic Spatial Planning Approach to Public Toilet Provision in Britain, web document Research Gate, 2015

Greed Clara, A strategic spatial planning approach to public toilet provision in Britain in: *Bust, P. D., ed. Contemporary Ergonomics 2006: Proceedings of the International Conference on Contemporary Ergonomics (CE2006), Cambridge, UK. Taylor & Francis, 2006*.

Hancock Claire, L'espace resource ou leurre: qu'est-ce que penser spatialement fait gagner, et perdre, à la réflexion sur le genre, in: *Les Cahiers du CEDREF, Le tournant spatiale dans les études genre, 21, Centre d'enseignement, d'études et de recherches pour les études féministes, 2014*

Huning Sandra, Deconstructing space and gender ? Options for "gender planning", in: *Les Cahiers du CEDREF, Le tournant spatiale dans les études genre, 21, Centre d'enseignement, d'études et de recherches pour les études féministes, 2014*

Hoel Helge, Varia Maarit, Bullying and sexual harassment at the workplace, in public spaces, and political life in the EU, Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, European Union, 2018

Kapadia Aziza and Robertson Catherine, *Local Women Confronting Fears to Improve Neighbourhood Safety in the UK*, in: *Women and Environments, International Magazine 70/71, Women and Urban Sustainability*, 2006. **Lee-Smith Diana**, *Women and UN-Habitat. A History*, in: *Women and Environments, International Magazine 70/71, Women and Urban Sustainability, Spring/Summer 2006*.

Lefebvre Henri, *The Production of Space*, translation by Donald Nicholson-Smith, Blackwell Oxford UK and Cambridge USA, 1991.

Lieber Marylène, *Le sentiment d'insécurité au prisme du genre. Repenser la vulnérabilité des femmes dans les espaces publics*, web document, 2011.

Lopez Mónica and Virginia Ferreira (coords), *Guide for the integration of the gender perspective at the local level in Urbanism, Housing and Environment*, Centre for Social Studies, University of Colombia, 2016, Technical Report 2017.

Nederlandstalige Vrouwenraad, *Nieuws uit Europa*, in: *nieuwsbrief 2de trimester*, 2018.

Nederlandstalige Vrouwenraad, *Agenda 2030 uitvoeren in Vlaanderen. De Duurzame Ontwikkelingsdoelen en gender. Richtingwijzers en aanbevelingen voor het beleid*, 2016.

Nederlandstalige Vrouwenraad, *10 punten voor een goed lokaal gelijke-kansenbeleid V/M'*, 2018.

Parker Brenda, *Material Matters: Gender and the City*, in: *Geography Compass 5/6*, Blackwell Publishing, 2011.

Peake Linda, *Urban Geography. Gender in the City*, Elsevier, web document Research Gate 2009.

Rivière Clement, *Children's autonomy and our relationship with public spaces*, translated by Oliver Waine, web document metro politics EU, 2012

Roberts Marion and Greed Clara, *Approaching Urban Design*, Routledge, 2002.

Rodó de Zárate Maria, *Managing fear in public space: young feminists' intersectional experiences through Participatory Action Research*, in: *Les Cahiers du CEDREF, Le tournant spatiale dans les études genre, 21*, Centre d'enseignement, d'études et de recherches pour les études féministes, 2014.

Rustin Susanna, *If women built cities, what would our urban landscape look like ?* in: *The Guardian*, 5 december 2014.

Shehayeb Dina, *Safety and Security in Public Space*, web document, Research Gate, s.d.

Tandogan Oksan, Ilhan Bige Simsek, *Fear of Crime in Public Spaces: From the View of Women Living in Cities*, *Science Direct, Procedia Engineering 161, Open Access, Elsevier*, 2016.

Whilborg Elin and Skill Karin, *Legitimate for Others, but not Us? Policies for Sustainable Development and Household Work*, in: *Women and Environments, International Magazine 70/71, Women and Urban Sustainability*, 2006

Whitzman Carolyn, *Women and Community Safety. A Retrospect and Prospect*, in: *Women and Environments, International Magazine 70/71, Women and Urban Sustainability*, 2006.